

⁹ *Онуфрієнко О.* Діалектика взаємодії держави та інститутів громадянського суспільства в контексті теорії публічного адміністрування / О. Онуфрієнко. // Публ. адміністрування: теорія та практика. – 2015. – Вип. 1.

¹⁰ *Онуфрієнко О.* Розбудова громадянського суспільства як результат універсального державно-правового зближення: теоретичні пошуки / О. В. Онуфрієнко // Державне управління та місцеве самоврядування: збірник наукових праць – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2014. – Вип. 4. – С. 32–43.

Резюме

Артем'єва О. В. Взаємодія громадянського суспільства та держави у зарубіжній та вітчизняній політико-правовій думці новітнього часу.

У статті досліджено погляди зарубіжних та вітчизняних науковців новітнього часу на взаємодію громадянського суспільства та держави. Крізь дослідження сучасної наукової літератури автор статті розкриває проблематику такої співпраці, виявляє фактори, що впливають на її ефективність та формулює ряд пропозицій щодо підвищення плідності взаємодії держави та громадянського суспільства. Зокрема, пропонується працювати у напрямках посилення владоутворюючих ресурсів громадянського суспільства та формування професійних інститутів громадянського суспільства, які фахово представлятимуть інтереси широких верств населення.

Ключові слова: громадянське суспільство, інститути громадянського суспільства, держава, державна політика, реформи.

Резюме

Артемьева О. В. Взаимодействие гражданского общества и государства в зарубежной и отечественной политико-правовой науке нового времени.

В статье исследуются взгляды зарубежных и отечественных ученых нового времени на взаимодействие гражданского общества и государства. Исследуя современную научную литературу, автор статьи раскрывает проблематику такого сотрудничества, выявляет факторы, влияющие на его эффективность, и формулирует ряд предложений по повышению плодотворности взаимодействия государства и гражданского общества. В частности, предлагается работать в направлениях усиления ресурсов власти гражданского общества и формирования специализированных институтов гражданского общества, которые будут профессионально представлять интересы широких слоев населения.

Ключевые слова: гражданское общество, институты гражданского общества, государство, государственная политика, реформы.

Resume

Artemieva O. Interaction between the state and civil society in foreign and domestic modern political and legal science.

This article examines foreign and domestic scientists' views on the interaction between the state and civil society. The author reveals problems of such cooperation through the analysis of modern scientific literature. The author also reveals factors, that influence interaction between the state and civil society and proposes number of recommendations to make it more fruitful. In particular, it is proposed to strengthen power resources of civil society and to form specific organizations to represent the interests of the general public on professional basis.

Key words: civil society, government, public policy, reforms.

УДК 342.721:681.3.02

К. В. ГНАТІВ

*Катерина Володимирівна Гнатів, студентка
магістратури Київського національного універси-
тету імені Тараса Шевченка*

ПРАВОВА ПРИРОДА ТА СУТНІСТЬ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ОСОБИ НА НЕВТРУЧАННЯ В ОСОБИСТЕ, СІМЕЙНЕ ЖИТТЯ

З моменту здобуття незалежності Україною обрано орієнтир на побудову демократичної, соціальної, правової держави, найвищою соціальною цінністю якої є людина, її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканність і безпека. Право на недоторканність приватного життя та на захист персональних даних наразі є одним із невід'ємних особистих прав сучасної людини, гарантованих міжнародними стандартами у галузі захисту прав людини та Конституцією України.

В умовах швидкого розвитку інформаційних технологій в сучасному суспільстві гостро постала проблема забезпечення права на невтручання в особисте, сімейне життя та, зокрема, права на захист персональних даних. Світовими лідерами серед законодавчого забезпечення та наукових досліджень в цій сфері є США та Європа.

В Україні до прийняття Закону України «Про захист персональних даних» не було належним чином законодавчо врегульовано захист цього виду інформації, а наукові дослідження відзначались фрагментарніс-

тю. Необхідність комплексного дослідження правового режиму персональних даних в аспекті забезпечення права на невтручання в особисте, сімейне життя та встановлення раціонального балансу між інтересом індивіда та суспільним інтересом в Україні на основі світового досвіду й зумовлює актуальність даної статті.

У вітчизняній юридичній літературі дослідженню окремих питань цієї проблематики в різні часи приділяли увагу такі фахівці, як О. Баранов, В. Брижко, Ю. Базанов, М. Швець, А. Пазюк, О. Радкевич, О. Дмитренко. Ці питання розглядають і зарубіжні учені І. Вельдер, Л. Брейдейс, С. Уоррен та інші.

Незважаючи на те, що порушеною проблематикою займалась значна кількість науковців, в світлі інтенсивного розвитку законодавства та практики його застосування не достатньо дослідженими залишається чимало аспектів. Відсутність комплексного вивчення окресленого питання в українській правовій науці ускладнює процес пошуку адекватної моделі національного механізму захисту персональних даних, яка б узгоджувалася з міжнародно-правовими стандартами та гарантувала ефективний захист прав і свобод громадян України.

Якщо раніше межі сфери приватного життя мали умовне фізичне вираження, то зараз вони стають інформаційними. Іншими словами, інтерес являє собою не стільки приватне життя, як соціальне явище, а інформація про приватне життя.

У Законі України «Про захист персональних даних» визначено, що персональні дані – відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована¹. Персональні дані можуть бути віднесені до конфіденційної інформації про особу законом або відповідною особою. Не є конфіденційною інформацією персональні дані, що стосуються здійснення особою, яка займає посаду, пов'язану з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, посадових або службових повноважень. Тобто, сама особа може визначити певні дані як персональні, а обмеження на таку можливість є чітко визначеними.

Право на захист персональних даних бере початок із права на повагу до приватного життя.

У західній правовій доктрині для позначення правового інституту, яким охоплюється захист недоторканності приватного життя, використовується термін «прайвесі» (англ. *privacy*). Найбільш вдалим його перекладом українською мовою є слово «приватність».

Одна із перших спроб сформулювати суть поняття *privacy* була зроблена в 1890 р. відомими американськими юристами та вченими С. Уорреном і Л. Брандейсом, які визначили його як «the right to be alone» – «право бути залишеним у спокої». У своїй статті «Право на приватність» у Гарвардському правовому журналі вони стверджували, що «приватності» людини загрожують нові винаходи і методи ведення бізнесу та обґрунтовували необхідність створення спеціального «права на приватність»².

Як юридична категорія це право виникло в США в 1928 р., коли суддя Верховного суду Л. Брандейс офіційно заявив про наявність в конституції «права бути залишеним в спокої»³.

Сформована в США концепція *privacy* здійснила великий вплив на становлення сучасної системи прав і свобод людини. У подальшому інститут недоторканності особистого життя людини почав розглядатися як обов'язковий фактор розбудови демократичного суспільства.

На Генеральній Асамблеї ООН 10 грудня 1948 р. було затверджено Загальну декларацію прав людини, у ст. 12 якої встановлювалося, що ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність житла, таємниці його кореспонденції або на його честь і репутацію, кожна людина має право на захист закону від такого втручання і таких посягань⁴. Статтею 17 Міжнародного пакту про громадянські й політичні права визначено, що ніхто не повинен зазнавати свавільного чи незаконного втручання в його особисте і сімейне життя, свавільних чи незаконних посягань на недоторканність його житла або таємниці його кореспонденції чи незаконних посягань на його честь і репутацію⁵.

Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ) 1950 р. закріплює у ст. 8 право кожного на повагу до свого приватного й сімейного життя, до свого житла і кореспонденції⁶.

Майже всі країни світу визнають право на приватність безпосередньо у своїх конституціях. Щонайменше, такі правові норми передбачають право на недоторканність житла та таємниці кореспонденції. Найновіші конституції, наприклад, Південної Африки та Угорщини, містять у собі спеціальні норми щодо доступу та контролю за інформацією особистого характеру. У багатьох країнах, де приватність не визнано безпосередньо в конституції, наприклад, Сполучених Штатах, Ірландії та Індії, для реалізації цього права суди застосовують інші норми. Зокрема, міжнародні договори, де визнається право на приватність, такі як Міжнародний пакт про громадянські й політичні права або Європейська Конвенція про права людини, що є частиною законодавства багатьох країн⁷.

Право на справедливе поводження з інформацією персонального характеру визнається складовою частиною права на недоторканність приватного життя в Конституції України. Стаття 32 Конституції України проголошує: «Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України»⁸.

Офіційне тлумачення положень ст. 32 Основного Закону України надано в Рішенні Конституційного Суду № 2-рп/2012 від 20 січня 2012 року⁹.

Передусім Конституційний Суд України встановив, що неможливо визначити абсолютно всі види поведінки фізичної особи у сферах особистого та сімейного життя, оскільки особисті та сімейні права є частиною природних прав людини, які не є вичерпними і реалізуються в різноманітних та динамічних відносинах майнового й немайнового характеру, стосунках, явищах, подіях тощо.

Право на приватне та сімейне життя, на думку Суду, є засадничою цінністю, необхідною для повного розквіту людини в демократичному суспільстві, та розглядається як право фізичної особи на автономне буття незалежно від держави, органів місцевого самоврядування, юридичних і фізичних осіб.

Слід зазначити, що у літературі висловлюються думки з приводу співвідношення «персональних даних» та «інформації про особисте життя». Перша позиція – «персональні дані» являє собою ширше поняття, ніж «інформація про особисте життя». Поняття «персональні дані» у широкому розумінні включає в себе інформацію про особисте життя фізичної особи, при цьому поза цим інформаційним масивом залишається досить значний обсяг персональних даних, які, хоча й ідентифікують фізичну особу, однак не є інформацією про її особисте життя¹⁰. Друга – «інформація про особисте життя» ширше за поняття «персональні дані», персональні дані як складова частина права на повагу до особистого життя¹¹. Слід погодитись із останньою позицією, адже інформація про особисте життя може включати в себе інформацію що не становить персональних даних.

Щодо змісту права на недоторканність приватного життя у спеціальній літературі висловлено декілька позицій. Так, Е. О. Цадикова пропонує розглядати право на недоторканність приватного життя у двох аспектах – як самостійне суб'єктивне право і як комплекс його змістовних компонентів, тобто прав (правомочностей), до яких належать право на недоторканність особистої таємниці, право на недоторканність сімейної таємниці, право на таємницю листування, телефонних та інших переговорів, поштових, телеграфних та інших повідомлень особистого характеру, право на недоторканність житла, на таємницю інформації про приватне життя особи¹². Водночас це право, на її думку, включає в себе захист від державного втручання у внутрішній світ людини; захист зони приватного усамітнення індивідуума; захист права людини контролювати інформацію про себе, тобто право на інформаційне усамітнення¹³.

В. О. Серьогін вважає, що зведення недоторканності приватного життя до певного набору таємниць призводить до необґрунтованого звуження змісту даного права, оскільки в цьому випадку поза його межами залишається ціла низка елементів, таких як право на усамітнення, територіальне прайвесі, статева свобода тощо. Власне, право на недоторканність приватного життя у цьому випадку зводиться до інформаційного прайвесі й не враховує інших його аспектів¹⁴.

Варто зауважити, судовою практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) в питаннях застосування ст. 8 ЄКПЛ свідчить про те, що деколи повністю відокремити окремі питання приватного та професійного життя може бути складно.

Наприклад, у справі «Аманн проти Швейцарії»¹⁵ державні органи влади перехопили телефонну розмову заявника, яка стосувалася питань його бізнесу. На підставі цього дзвінка державні органи влади провели розслідування діяльності заявника і завели на нього картку для зберігання у картотеці національної служби безпеки.

Незважаючи на той факт, що перехоплений телефонний дзвінок стосувався бізнесу, ЄСПЛ розглянув питання зберігання персональних даних про цей дзвінок у зв'язку з приватним життям заявника. Він зазначив, що термін «приватне життя» не повинен тлумачитись вузько, оскільки повага до приватного життя включає право встановлювати і розвивати відносини з іншими людьми. Окрім того, жодних підстав для відокремлення діяльності професійного і ділового характеру від поняття «приватне життя» не було. Таке широке тлумачення відповідає Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних № 108. ЄСПЛ також встановив, що у справі заявника втручання було незаконним, оскільки у національному законодавстві не було передбачено спеціальних чи конкретних положень про збирання, реєстрацію та зберігання інформації. Таким чином Суд дійшов висновку, що було порушено ст. 8 ЄКПЛ.

Незважаючи на широке закріплення права на недоторканність приватного життя, відсутнє єдине визначення «прайвесі». Так, у літературі виділяють такі аспекти приватності:

- інформаційна приватність, що включає в себе встановлення правил збору та обігу персональних даних, таких як інформація кредитних установ та медичні записи;
- тілесна приватність, що стосується захисту від втручань стосовно фізичного стану людей, наприклад, тестування щодо вживання наркотиків та обстеження порожнин;
- комунікаційна приватність, тобто безпека та приватність поштових відправлень, телефонних розмов, електронних повідомлень та інших видів комунікацій;
- територіальна приватність, що стосується встановлення обмежень на втручання в домашнє та інше навколишнє середовище, наприклад, робоче місце чи громадське оточення¹⁶.

Однак, відсутність визначення «приватності» не зменшує важливості цього права як одного з фундаментальних прав людини. Водночас слід зазначити, що право на недоторканність приватного життя не є абсолютним правом і може зазнавати певних обмежень, адже автономія людини в суспільстві, яка захищається правом недоторканності приватного життя, знаходиться у протиріччі з певними інтересами інших осіб і суспільства, зокрема у забезпеченні безпеки і правопорядку, захисті прав і свобод інших осіб.

Зокрема, ст. 8 Європейської Конвенції про захист прав людини і основних свобод вказує на такі інтереси, що конкурують з правом особи на приватність:

- національної та громадської безпеки;
- економічного добробуту країни;
- запобігання заворушенням і злочинам;
- захисту здоров'я або моралі;
- захисту прав і свобод інших людей.

Стаття 32 Конституції України вказує на інтереси національної безпеки, економічного добробуту та прав людини як можливу підставу для обмеження права на приватність інформації персонального характеру.

Розглядаючи справи про порушення права на повагу до приватного життя, Європейський суд з прав людини здійснює оцінку відповідності застосованих обмежень цього права зазначеним у частині другій ст. 8 Європейської Конвенції про захист прав людини і основних свобод вимогам. Ці обмеження повинні:

- запроваджуватися на підставі закону (*in accordance with the law*);
- мати легітимну мету (*legitimate aim*);
- бути необхідними у демократичному суспільстві (*necessary in a democratic society*)¹⁷.

Одним із прав, яке може вступати у конфронтацію з правом на захист персональних даних, є право на свободу вираження поглядів.

Право на свободу вираження поглядів закріплено у ст. 10 Європейської Конвенції про захист прав людини і основних свобод. Це право включає «свободу дотримуватись своїх поглядів, отримувати і розповсюджувати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади та незалежно від державних кордонів».

Хрестоматійним рішенням в цьому аспекті є справа «Аксель Шпрінгер АГ. проти Німеччини»¹⁸, в якій ЄСПЛ постановив, що накладення національним судом заборони на власника газети, який хотів опублікувати статтю про арешт і засудження відомого актора, порушувало ст. 10 ЄКПЛ. ЄСПЛ повторив визначені у своїх рішеннях критерії балансу права на свободу вираження поглядів та права на повагу до приватного життя:

- по-перше, якщо подія, про яку йдеться у статті, викликає суспільний інтерес: арешт і засудження особи – це публічний судовий факт і тому викликає суспільний інтерес;
- по-друге, якщо ця особа є публічною особою: особа, про яку говорилося, була актором настільки відомим, що могла вважатися публічною особою;
- по-третє, спосіб отримання інформації та визначення того, чи є він надійним: інформацію було надано Генеральною прокуратурою, достовірність інформації в обох публікаціях не викликала сумнівів у сторін.

Тому ЄСПЛ визнав, що накладені на компанію обмеження не були переконливо пропорційними законній меті захисту приватного життя заявника. Суд дійшов висновку, що мало місце порушення ст. 10 ЄКПЛ.

Отже, право на захист приватного життя та персональних даних зокрема може піддаватись певним обмеженням, якщо інтереси суспільства переважають над інтересами особи.

Викладене дає змогу зробити такі висновки. Маючи свої історичні витоки в правовій доктрині США, право на недоторканність приватного життя та право на захист персональних даних як частина права на невтручання в особисте, сімейне життя, є одним з визнаних фундаментальних прав особи в сучасному суспільстві. Разом із тим не будь-яка інформація, яка стосується приватного життя людини, являє собою персональні дані, а лише та, за допомогою якої можна ідентифікувати конкретну особу. Персональні дані в аспекті права на приватність не є абсолютно конфіденційною інформацією і можуть піддаватись певним обмеженням, якщо інтереси суспільства переважають над інтересами особи. Тому подальші наукові дослідження слід спрямовувати на встановлення раціонального балансу між правом, інтересом індивіда та суспільним інтересом.

¹ Про захист персональних даних: Закон України від 1 червня 2010 р. № 2297-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 34.

² Brandeis Louis D., Warren Samuel D. The Right to Privacy : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://groups.csail.mit.edu/mac/classes/6.805/articles/privacy/Privacy_brand_war2.html

³ Яременко О. І. Право на таємницю приватного життя людини в умовах становлення в Україні інформаційного суспільства / О. І. Яременко : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lawyer.org.ua/?w=p&i=10&d=362>

⁴ Всеобщая декларация прав человека : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015

⁵ Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043

⁶ Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004

⁷ Свобода інформації та право на приватність в Україні. Т. 2. Право на приватність: *conditio sine qua non* / Харківська правозахисна група. – Х. : Фоліо, 2004. – 200 с. – С. 7.

⁸ Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30.

⁹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України від 20.01.2012 року № 2-рп/2012 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 9.

¹⁰ Романюк І. І. Охорона права на персональні дані в Україні (цивільно-правовий аспект) [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Романюк Ірина Іванівна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2015. – 19 с. – С. 11.

¹¹ Пазюк А. В. Захист прав громадян у зв'язку з обробкою персональних даних у правоохоронній діяльності: європейські стандарти і Україна / А. В. Пазюк. – К. : МГО «Прайвесі Юкрейн», 2001. – 260 с. – С. 32.

¹² Цадыкова Э. А. Конституционное право на неприкосновенность частной жизни : сравнительно-правовое исследование : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Эльвира Александровна Цадыкова. – М., 2007. – С. 10.

¹³ Там само. – С. 11.

¹⁴ Серьогін В. Зміст і обсяг права на недоторканність приватного життя (прайвесі) / В. Серьогін // Вісник Академії правових наук України. – 2010. – № 4. – С. 88–97. – С. 93.

¹⁵ Рішення ЄСПЛ у справі «Аманн проти Швейцарії» (Amann v. Switzerland) [ВП], № 27798/95 від 16 лютого 2000 р., п. 65. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=308>

¹⁶ Свобода інформації та право на приватність в Україні. Т. 2. Право на приватність: *conditio sine qua non* / Харківська правозахисна група. – Х. : Фоліо, 2004. – 200 с. – С. 13.

¹⁷ Рішення ЄСПЛ у справі «Ріс проти Сполученого Королівства» (*Rees v. The United Kingdom*), № 9532/81 від 17 жовтня 1986 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57564>

¹⁸ ЄСПЛ, рішення у справі «Аксель Шпрінгер проти Німеччини» (*Axel Springer AG v. Germany*) [ВП], № 39954/08 від 7 лютого 2012 р., пункти 90 та 91. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/ENG?i=002-106>

Резюме

Гнатів К. В. Правова природа та сутність персональних даних у контексті реалізації конституційного права особи на невтручання в особисте, сімейне життя.

У статті проаналізовано правову природу та сутність персональних даних в контексті реалізації конституційного права особи на невтручання в особисте, сімейне життя. Досліджено світову історію становлення та розвитку права на приватність. Проаналізовано міжнародні стандарти, європейське та українське законодавство, що закріплює та гарантує право на захист інформації про особисте, сімейне життя. Визначено зміст поняття «персональних даних» та його співвідношення з правом на невтручання в особисте, сімейне життя. Обґрунтовано позицію, згідно з якою право особи на персоніфікованість особистої інформації є складовим більш широкого права особи на невтручання в особисте, сімейне життя. Висвітлено обмеження, яких може зазнавати право на захист персональних даних в контексті реалізації права на приватність. Проаналізовано судову практику Європейського суду з прав людини про порушення права на повагу до приватного життя. Визначено основні напрями подальших наукових досліджень права особи на персоніфікованість особистої інформації.

Ключові слова: персональні дані, право на приватність, особисте, сімейне життя, Європейський суд з прав людини.

Резюме

Гнатив К. В. Правовая природа и сущность персональных данных в контексте реализации конституционного права человека на невмешательство в личную, семейную жизнь.

В статье проанализированы правовая природа и сущность персональных данных в контексте реализации конституционного права человека на невмешательство в личную, семейную жизнь. Исследована мировая история становления и развития права на приватность. Проанализированы международные стандарты, европейское и украинское законодательство, закрепляющее и гарантирующее право на защиту информации о личной, семейной жизни. Определено содержание понятия «персональные данные» и его соотношение с правом на невмешательство в личную, семейную жизнь. Обосновано позицию, что право человека на персонифицированность личной информации является составным более широкого права человека на невмешательство в личную, семейную жизнь. Отражены ограничения, которые могут быть наложены на право на защиту персональных данных в контексте реализации права на приватность. Проанализирована судебная практика Европейского суда по правам человека о нарушении права на уважение частной жизни. Определены основные направления дальнейших научных исследований права человека на персонифицированность личной информации.

Ключевые слова: персональные данные, право на приватность, личная, семейная жизнь, Европейский суд по правам человека.

Summary

Hnativ K. Legal nature and essence of personal data in the context of the constitutional right of individuals to privacy, family life.

The article analyzes the legal nature and essence of personal data in the context of the constitutional right of individuals to privacy, family life. World history of formation and development of the right to privacy are investigated. International standards, European and Ukrainian legislation, which enshrines and guarantees the right to protection of personal information, family life are analyzed. The concept of “personal data” and its relationship with the right to privacy, family life are defined. Position that the right to personified personal information is a component of a broader individual right to privacy, family life is justified. The article deals with restrictions which may be put on the right to protection of personal data in the context of the right to privacy. The judicial practice of the European Court of Human Rights on violation of the right to respect for private life is analyzed. The main directions of further research of the right to personified personal information are determined.

Key words: personal data, privacy, personal, family life, the European Court of Human Rights.